

Екологічний податок як інструмент економіки природокористування

Швець Ю.О.

кандидат економічних наук,
старший викладач кафедри фінансів, банківської справи та страхування
Запорізького національного університету

Григорович Л.С.

студентка економічного факультету
Запорізького національного університету

Стаття присвячена вивченню особливостей екологічного оподаткування в Україні. Визначено сутність поняття екологічного податку, проаналізовано динаміку обсягів викидів забруднювальних речовин в атмосферне повітря, відходів, утворених на території України, та надходжень від сплати екологічного податку. Розглянуто зарубіжний досвід екологічного оподаткування. Запропоновано шляхи вдосконалення екологічного законодавства в Україні.

Ключові слова: екологічний податок, навколишнє середовище, обсяг викидів, ресурсозберігальні технології, пільгове оподаткування.

Швец Ю.А., Григорович Л.С. ЭКОЛОГИЧЕСКИЙ НАЛОГ КАК ИНСТРУМЕНТ ЭКОНОМИКИ ПРИРОДОИСПОЛЬЗОВАНИЯ

Статья посвящена изучению экологического налогообложения в Украине. Определено понятие экологического налога, проанализирована динамика объемов выбросов загрязняющих веществ в атмосферный воздух, отходов, образованных на территории Украины, и поступлений от экологического налога. Рассмотрен зарубежный опыт экологического налогообложения. Предложены пути совершенствования экологического законодательства в Украине.

Ключевые слова: экологический налог, окружающая среда, объем выбросов, ресурсосберегающие технологии, льготное налогообложение.

Shvets Yu.A., Hryhorovich L.S. ECOTAX AS THE TOOL OF ENVIRONMENTAL ECONOMICS

The article is devoted to the investigation of ecological taxation in Ukraine. A concept of Ecotax is defined, a dynamics of volumes of emissions of pollutants into the atmospheric air, the generated waste on the territory of Ukraine and the revenues from the environmental tax are analyzed. The foreign experience of the ecological taxation is considered. Ways for improving the environmental legislation in Ukraine are proposed.

Key word: ecotax, environment, volume of emissions, resource-saving technologies, preferential taxation.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Останніми роками природокористування та охорона навколишнього середовища набули винятково важливого значення для забезпечення життєдіяльності і здоров'я людей. Одним із методів розв'язання проблеми забруднення навколишнього середовища є регулювання процесів природокористування шляхом використання важелів та інструментів податкового механізму. Саме екологічний податок є державним інструментом реалізації економіки природокористування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Екологічному податку та раціональному природокористуванню присвячено праці таких учених, як О.Є. Груздєв, І.В. Драган, О.А. Многодетна, Л.Д. Тулуш. Ними було роз-

глянуто й розкрито вплив ресурсних платежів на збереження та раціональне використання природно-ресурсного потенціалу країни, проаналізовано екологічний податок, джерела фінансування природокористування.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета статті – визначити сутність екологічного податку та його вплив на покращення стану навколишнього середовища в Україні, розглянути зарубіжний досвід екологічного оподаткування, дослідити аспекти екологічного законодавства в Україні, сформулювати шляхи його вдосконалення задля підвищення ефективності функціонування.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сьогодні екологічну ситуацію в Україні можна охарактеризувати як кризову, що проявляється у нагромадженні дуже шкідли-

вих відходів виробництва, забрудненні повітря, підземних та поверхневих вод, земель. Економіці України притаманна висока питома вага ресурсномістких та енергоємних технологій. Причиною цього є низька екологічна свідомість та недосконалість екологічного законодавства.

Одним із інструментів охорони навколишнього середовища є екологічний податок. Відповідно до Податкового кодексу України екологічний податок – це загальнодержавний обов'язковий платіж, що справляється з фактичних обсягів викидів у атмосферне повітря, скидів у водні об'єкти забруднювальних речовин, розміщення відходів, фактичного обсягу радіоактивних відходів, що тимчасово зберігаються їх виробниками, фактичного обсягу утворених радіоактивних відходів та фактичного обсягу радіоактивних відходів, накопичених до 1 квітня 2009 р. [1].

Екологічний податок справляється за такі види порушення природного середовища, як:

- викиди забруднювальних речовин в атмосферне повітря стаціонарними джерелами забруднення. Найбільше стаціонарних джерел забруднення знаходиться на підприємствах металургійної, добувної, енергетичної, нафтохімічної, будівельної та комунальних галузей;

- скиди забруднювальних речовин безпосередньо у водні об'єкти. Шкідливі компоненти у водне середовище також попадають як зі стаціонарних, так і з пересувних джерел забруднення. Основними забруднювачами вод є комунальне господарство, морський та річковий транспорт, хімічні та нафтохімічні підприємства, енергетика;

- розміщення відходів. Найбільш шкідливими відходами є продукти переробки атомних електричних станцій. Небезпечні відходи супроводжують лакофарбові та гальванічні процеси. Значні обсяги відходів утворюються під час видобування вугілля, виробництва хімічних добрив та в побуті;

- утворення радіоактивних відходів (включаючи вже накопичені);

- тимчасове зберігання радіоактивних відходів їх виробниками понад установлений особливими умовами ліцензії строк [1].

Із визначення зрозуміло, що метою податку є зниження обсягів викидів у навколишнє середовище шляхом штрафних санкцій або ж мобілізація коштів до бюджетів різних рівнів з метою фінансування витрат на охорону та раціональне використання природних ресурсів.

Відповідно до дослідження, проведеного Центром екологічної політики та права при Єльському університеті, Україна у 2016 р. посіла 44 місце в рейтингу екологічної ефективності серед 180 країн світу. При цьому лише 144-те – за показником забрудненості повітря діоксидом азоту, що впливає на здоров'я людей і характеризує якість повітря (табл. 1) [2].

За даними, отриманими Державним комітетом статистики України, загальний обсяг викидів забруднювальних речовин у повітря у 2010 р. становив 6678 тис. т, у 2011 р. – 6877,3 тис. т, у 2012 р. – 6821,1 тис. т, у 2013 р. – 6719,8 тис. т, у 2014 р. – 5346,2 тис. т, у 2015 р. – 4521,3 тис. т [2]. Із графіка видно, що за останні п'ять років обсяги викидів у повітря значно не зміни-

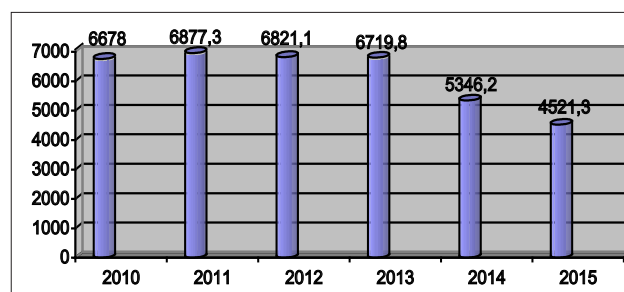

Рис. 1. Обсяги викидів забруднювальних речовин в атмосферне повітря в Україні у 2010–2015 рр. [3]

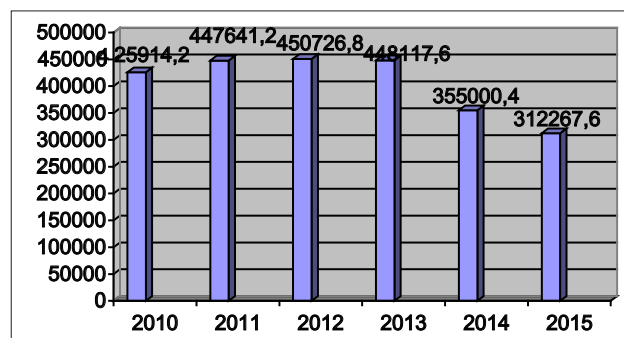

Рис. 2. Обсяги відходів, утворених на території України, за 2010–2015 рр. [3]

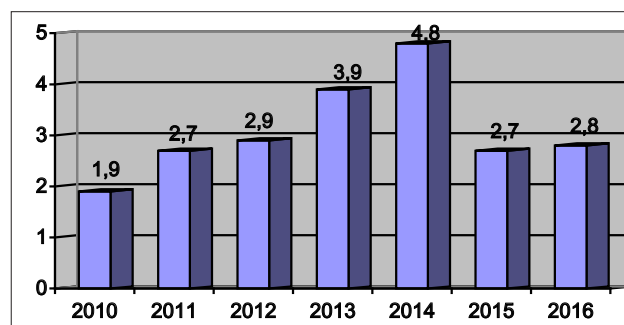

Рис. 3. Динаміка надходжень від екологічного податку за 2010–2016 рр., млрд. грн.

лися (рис. 1). Причиною зменшення у 2014–2015 рр. є неврахування території АР Крим.

Ситуація з відходами, утвореними на території України, за 2010–2015 рр. нічим не відрізняється (рис. 2). У 2010 р. – 8568,2 тис. т., у 2011 р. – 12 438,2 тис. т., у 2012 р. – 10 238,7 тис. т., у 2013 р. – 10 311,8 тис. т., у 2014 р. – 8451,4 тис. т., у 2015 р. – 8736,8 тис. т [3].

Надходження від екологічного податку останніми роками зменшуються (рис. 3). Найбільший обсяг надходжень був у 2014 р. – 4,8 млрд. грн., у 2015 р. він знизився вже

до 2,7 млрд. грн., у минулому році становив 2,8 млрд. грн.

Досвід застосування екологічного податку в зарубіжних країнах демонструє його ефективність. Політика держави приводить до зниження викидів у навколишнє середовище, покращення його стану, застосування суб'єктами господарювання новітніх безвідходних технологій, стимулює інноваційний розвиток держави. У табл. 2 наведено перелік зборів та екологічних платежів, що стягуються у країнах Європи.

Таблиця 1

Позиції України за критеріями ефективності державної політики у сфері екології

Стан навколишнього середовища та його вплив на здоров'я населення	Стан здоров'я населення – 45	Ризик для здоров'я, пов'язаний із забрудненням навколишнього середовища	45
	Якість повітря – 76	Якість повітря в домогосподарствах	38
		Забруднення повітря (ризик для здоров'я від впливу забрудненості повітря дрібнодисперсним пилом РМ 2.5)	89
		Забруднення повітря (середній відсоток населення, вплив на здоров'я якого від забруднення повітря дрібнодисперсним пилом РМ 2.5 вищий за пороговий)	120
		Забруднення повітря (вплив на здоров'я населення забрудненості повітря діоксидом азоту)	144
	Вода та санітарія – 61	Небезпечні санітарні умови	75
Якість питної води		56	

Джерело: [1]

Таблиця 2

Податки та платежі екологічного характеру, які застосовуються у країнах Європи

Назва податкового платежу	Країни											
	Великобританія	Данія	Норвегія	Швеція	Чехія	Франція	Німеччина	Латвія	Польща	Нідерланди	Фінляндія	Словенія
Податок за викиди вуглекислого газу		+	+			+					+	+
Плата за забруднення води		+			+							+
Податок за відходи та їх утилізацію	+	+	+	+		+			+	+	+	
Податок за викиди транспортних засобів			+	+			+					
Податок за споживання енергії		+		+			+			+	+	
Податок на продукцію, що містить екологічно шкідливі речовини		+	+	+	+	+	+	+	+			
Податок на упаковку (скло, метал, пластик)		+	+	+							+	
Ліцензія на діяльність компаній, що представляють екологічний ризик						+						
Збір за вирубку дерев та насаджень									+			
Податок на теплові викиди		+										
Податки на експлуатацію автомобілів	+	+		+				+				+
Податок/плата за викиди в атмосферу					+	+			+			
Збір на захист навколишнього середовища	+			+								

Джерело: [7]

У європейських країнах також існують розбіжності в поглядах на екологічне оподаткування. Це пов'язано з неоднаковим рівнем соціально-економічного розвитку, екологічної та соціальної свідомості [4].

Нині в зарубіжних країнах застосовують близько 500 різновидів екологічних податків. Відповідно до цільового спрямування їх поділяють на три групи. До першої відносять податки, що мають фіскальну функцію, вони підвищують доходи, спрямовані не тільки на покриття витрат екологічного регулювання, а й на поповнення бюджету. Друга група – це податки на покриття витрат, вони спрямовані на відновлення навколишнього середовища (плата за збір води, розміщення відходів тощо). До останньої групи належать стимулювальні податки, які стягуються з метою зміни поведінки суб'єктів, що завдають збитків навколишньому природному середовищу, тобто «виховують» відповідальну поведінку.

Екологічний податок є правонаступником збору за забруднення навколишнього природного середовища.

У 2010 р. було прийнято Закон України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року», який у правовій формі закріплює зобов'язання України щодо екологізації еко-

номіки та забезпечення екологічної безпеки (табл. 3) [5].

Для того щоб досягти вказаних цілей, Україні необхідно перейняти досвід розвинених країн. Розповсюдженою є практика плати за зворотні викиди – це економічний інструмент екологічної політики, що передбачає спрямування коштів зі спеціальних фондів підприємствам, які за рахунок науково-технічного прогресу змогли зменшити кількість шкідливих викидів у навколишнє середовище. Це не лише приводить до зменшення викидів, але й заохочує до впровадження нових технологій на підприємствах. У Швеції плата за зворотні викиди дала змогу зменшити викиди в атмосферне повітря на 50% [6].

Сьогодні плата за забруднення включається в собівартість продукції і фактично компенсується природокористувачу споживачем.

Грамотно розроблений екологічний податок дасть змогу підприємству мінімізувати свої витрати одночасно з досягненням економічної мети. За допомогою податку необхідно стимулювати витрати суб'єктів господарювання на охорону навколишнього середовища до того ступеня, до якого вони можуть собі дозволити.

Також у більшості країн досить популярним є податок на екологічно шкідливу у спо-

Таблиця 3

Заплановані показники стратегії державної екологічної політики України на період до 2020 р. [5]

№ з/п	Заходи з екологізації економіки та забезпечення екологічної безпеки України.	Одиниці виміру
1	Зменшення обсягу викидів забруднюючих речовин стаціонарними джерелами.	на 25%
2	Встановлення нормативів вмісту забруднюючих речовин у відпрацьованих газах пересувних джерел Євро-5.	–
3	Збільшення обсягу використання енергетичних джерел із низьким рівнем викидів двоокису вуглецю.	на 20%
4	Зниження рівня забруднення вод забруднюючими речовинами (органічними речовинами, сполуками азоту і фосфору).	на 15%
5	Збільшення площі заліснення території.	до 17%
6	Рекультивация земель на площі.	не менше 4,3 тис. га
7	Збільшення обсягу заготівлі, утилізації та використання відходів як вторинної сировини.	у 1,5 разу
8	Зменшення зберігання побутових відходів, що піддаються біологічній деградації у відведених місцях.	на 15%
9	Підвищення енергоефективності виробництва шляхом упровадження ресурсозбереження в енергетиці й галузях, що споживають енергію та енергоносії.	до 50%
10	Збільшення обсягу використання відновлюваних і альтернативних джерел енергії.	до 55%
11	Збільшення частки земель, що використовуються в органічному сільському господарстві.	до 7%

живанні продукцію. На нашу думку, в Україні його також варто ввести. Це дасть змогу ефективніше реалізовувати економіку природокористування.

За порушення з платників податків стягуються штрафи. Необхідно змінити методику їх нарахування. Зараз розмір штрафу прив'язаний до неоподаткованого мінімуму населення або стягується в абсолютних величинах. Для стимулювання зменшення викидів необхідно прив'язати його до розмірів економічного збитку від порушення та можливих втрат підприємства-порушника на заходи з охорони навколишнього середовища.

Не варто забувати, що економічне покарання не слугує стимулом для підприємницької діяльності. Потрібно заохочувати суб'єктів господарювання до екологічного виробництва на основі технологій, які передбачають раціональне використання навколишнього середовища і природних ресурсів.

Суб'єкти господарювання, які сплатили платежі за природні ресурси та викиди в навколишнє середовище, не отримують економічної підтримки для реалізації природоохоронних заходів. Тому платники екологічних податків не зацікавлені ні у самій сплаті коштів для наповнення бюджету, ні у здійсненні природоохоронних заходів.

Для чинного економічного механізму природокористування характерна відсутність стимулювальних засад. Витрати на природоохоронні заходи в декілька разів перевищують розмір екологічних платежів, тому підприємці скоріше поповнюватимуть бюджет, аніж упроваджуватимуть нові технології. Для покращення ситуації необхідно стимулювати зацікавленість суб'єктів господарювання у впровадженні ресурсозберігаючих технологій, випуску екологічно чистої продукції, використанні нешкідливої сировини.

В Україні екологічне оподаткування перебуває на етапі формування і потребує вдосконалення. Зокрема, необхідно:

- запровадити податок на продукцію, що містить екологічно небезпечні речовини;
- розробити систему пільгового оподаткування для суб'єктів господарювання, які використовують безвідходні, ресурсозберігаючі технології;
- ввести плату за зворотні викиди, що передбачає виплати зі спеціальних фондів підприємствам, які зменшили обсяги викидів у навколишнє середовище;
- змінити методику нарахування штрафів та підвищити їх розмір;
- зменшити ліміти викидів;
- підвищити збір за забруднення навколишнього середовища, збільшивши плату за скидання одиниці маси забруднюючої речовини до європейського рівня;
- ввести збір на захист навколишнього середовища [9].

Висновки з цього дослідження. Сьогодні однією з найважливіших проблем як України, так і всього світу є стан навколишнього середовища та вичерпність ресурсів. За останні роки в Україні спостерігається негативна тенденція забруднення повітря та утворення відходів суб'єктами господарювання. Екологічний податок є одним із інструментів держави у боротьбі з таким становищем. Запропоновано змінити механізм нарахування, запровадити податок на екологічно шкідливу у споживанні продукцію, прив'язати розмір штрафів до екологічного збитку, ввести збір на охорону навколишнього середовища.

Необхідно пам'ятати, що екологічний податок – це не лише чергове джерело надходжень грошових коштів до бюджету, але і спосіб покращення умов життя населення, інструмент економіки природокористування.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Податковий кодекс України від 01.01.2017 № 2755-17 [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2755-17/ed20170101>.
2. Україна в рейтингу екологічної ефективності у 2016 році [Електронний ресурс] / Економічний дискусійний клуб. – Режим доступу: <http://edclub.com.ua/analityka/ukrayina-v-reytingu-ekologichnoyi-efektyvnosti-u-2016-roci>.
3. Державний комітет статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
4. Шевченко І.В. Екологічне оподаткування: зарубіжний досвід та Україна / І.В. Шевченко // Стратегічні пріоритети: (науково-аналітичний щоквартальний збірник) / На. ін.-т стратегічних досліджень. – Київ, 2014. – № 2(31). – С. 55–60.
5. Закон України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року» від 21.12.2010 № 2818-17 [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2818-17>.

6. Макарова Н.С. Економіка природокористування: навч. посіб / Н.С. Макарова, Л.Д. Гармідер, Л.В. Михальчук. – К.: Центр учбової літератури, 2007 – 322 с.

7. Драган І.В. Формування еколого-економічного механізму регулювання сфери природокористування в Україні / І.В. Драган // Вісник Академії митної служби України. – 2011. – № 1(4). – С. 31–37.

8. Самусевич Я.В. Проблеми та перспективи використання в Україні зарубіжного досвіду екологічного оподаткування [Електронний ресурс] / Я.В. Самусевич // Науковий вісник НЛТУ України. – 2012. – Вип. 22.14. – С. 116–121. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvnltu_2012_22.14_22.

9. Мандрик В.О. Екологічний податок в Україні: зарубіжний досвід, сучасні реалії, напрями удосконалення [Електронний ресурс] / В.О. Мандрик, У.П. Новак // Науковий вісник НЛТУ України. – 2016. – Вип. 26.6. – С. 20–26. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvnltu_2016_26.6_5.